

ALBEKER ANDRÁS ZSIGMOND

A sinojapán írásrendszer hatása a gyorsírásra

Abstract

The Effect of the Sino-Japanese Writing System on the Shorthand Writing Method

Japanese shorthand was created by adapting the system of Lindsley and Graham, and its first application can be dated to 1883. However, the developers and users also incorporated elements of the Sino-Japanese writing system, such as 1. *okototen* 乎古止点; 2. *kana* 仮名; 3. *kanji* 漢字 and *bushu* 部首. Other effects are the direction of writing, and the indication of *dakuten* (濁点) and *hatsuon* (撥音), as well as the usage of Japanese-and Sino-Japanese doublets. These effects are not limited to Meiji-era shorthand, but they can also be seen in modern shorthand systems.

Keywords: Japanese linguistics, Meiji Japan, Japanese language, shorthand, stenography, Sino-Japanese writing system

I. Bevezetés

Korábbi két tanulmányomban áttekintettem a japán gyorsírás kialakulását, valamint a Meiji-kori gyorsírásos átíratokkal kapcsolatos problémákat.¹ Ezúttal azt kívánom bemutatni, hogy a sinojapán írásrendszer milyen formában hatott a különböző japán gyorsírásrendszerekre. Elsősorban a Meiji-kori gyorsírásokkal kívánok foglalkozni, de bizonyos esetekben a Meiji utáni gyorsírásokra is kitérek majd.

Ami a forrásokat illeti, az új típusú koronavírus terjedése miatt elsősorban az interneten elérhető anyagokat kívánom vizsgálni, leginkább a Japán Országgyű-

---

¹ *A Meiji-kori japán nyelv forrásai: A gyorsírásos átíratok I–II.* *Távol-keleti Tanulmányok* 2016(2): 127–148, 2018(1): 195–217. Jelen tanulmány elkészüléséhez Károlyi Orsolya nyújtott segítséget.

lési Könyvtár digitális gyűjteményére támaszkodva.² A Meiji-kori gyorsírási anyagok felméréséhez Miyata Masao (szerkesztő) 宮田雅夫 kronológiáját és bibliográfiáját;³ a Meiji- és Shōwa-kori gyorsírásokkal kapcsolatban Takebe Yoshiaki 武部良明 munkáit⁴ vettem figyelembe.

II. A gyorsírás hajnalán

1882 októberében nyitotta meg Takusari 田鎖 vagy Minamoto 源 Kōki 綱紀 (mivel a könyveit gyakran Minamoto 源 családnéven jelentette meg, ezért a továbbiakban ehhez igazodom) gyorsírótanfolyamát, amely a Graham-féle rendszeren alapult; a következő év júliusában jelentette meg Kuroiwa Dai 黒岩大 és Hioki Eki 日置益 a gyorsírástankönyvüket, amely a Lindsley-rendszer japán nyelvre való adaptálása.⁵

1883 augusztusában Ōtsuka Sukehide 大塚祐英 kiadta *Enzetsu tōron kaigi sekkyō hikkhō* 演説討論会議説教筆記法 [Szónoklatok, viták, értekezletek és prédikációk lejegyzési módja] című könyvét. A könyvből kiderül, hogy szerzője írónként szükségét érezte egy olyan jelrendszernek, mint amilyen a nyugati gyorsírás, és hallott is Minamoto találmányáról, de még nem volt alkalma kapcsolatba kerülni vele, így jobb híján a saját tapasztalatai alapján állított össze egy rövidítésrendszert, amely a sinojapán íráson alapul.⁶ Első lépésként

² 国立国会図書館デジタルコレクション Kokuritsu kokkai toshokan dejitaru korekushon <https://dl.ndl.go.jp/> (Utolsó megtekintés: 2021. VI. 30.)

³ Miyata 1983:1–210.

⁴ Takebe 1942, 1951–1952, 1955–1956.

⁵ Geometrikus gyorsírási rendszerek az angol nyelvre: Isaac Pitman gyorsírására alapozva Andrew J. Graham 1858-ban jelentette meg tankönyvét; David Philip Lindsley 1869-ben tette közzé saját gyorsírási rendszerét.

⁶ Minamoto is kezdetben a sinojapán írásrendszerrel és a latin betűkkel kísérletezett, míg végül eljutott Graham gyorsírásához:

...私は第一に困難を感じたのは文字の制定でござりまする、ドウ云ふ仕方に依つたら宜いか、或は片仮名を崩し或は平仮名を崩し或は漢字の字画を省き或は羅馬字の字画を省きましたけれども、自分でさへも之を残らず記憶し居られないやうに数が余計になってドウも好い文字が出なかつた、然るに段々西洋の速記術の書物を見、或は話を聞きまして、是れはドウも我々の不学の考へよりは寧ろ西洋の方法を其儘採つた方が宜からうと思ふて私はアメリカのアンドリュージョー グレーハム氏の方法を学びました、

„Leginkább a jelek kialakításával voltam gondban, azaz, hogy milyen módszerre kellene alapozni azokat. Hol a katakanát, hol a hiraganát kurziváltam, hol pedig a kanjikát és a latin betűket egyszerűsítettem, de végül annyira megnőtt a jelek száma, hogy képtelen voltam megjegyezni őket. Sehogy nem tudtam megfelelő jeleket kialakítani. A nyugati gyorsírástankönyvek olvasása és a szóbeli magyarázatok hallgatása során azonban arra jutottam, hogy érdemesebb lenne a nyugati gyorsírásra alapozni a szakmai ismeretek nélküli ötletelés helyett, így az amerikai Andrew

az írásjegyek egyszerűsítését ajánlja és a *kaisho* 楷書, *gyōsho* 行書, *sōsho* 草書 szabad alkalmazását. A könyvben 76 *kanji* egyszerűsítését mutatja be, de nyomdatechnikai okok miatt csak *kaisho* formában. Ezek az egyszerűsített (*zokuji* 俗字, *ryakuji* 略字) *kanji*-k vagy írásjegyváltozatok (*itaiji* 異体字) részben megfelelnek a mai japán és kínai szabványos írásjegyeknek (*shinjitai* 新字体, *jianhuazi* 简化字): 党 (黨), 礼 (禮), 旧 (舊), 气 (氣), 惧 (懼) stb., de találni a mai olvasónak szokatlan variánsokat is: 厖 (廟), 才 (撮), 夸 (誇), 竟 (競), 庖 (親) stb. Ezt követően szórövidítéseket (ezeket Ōtsuka *fugō*-nak 符号 hívja) mutat be 27 oldalon keresztül *iroha* sorrendben, amelyekhez a *kana* szótagírás mellett *kanji*-t és latin betűket is felhasznál. A rövidítéseket nagy vonalakban az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- Kezdőhang / kezdő szótag jelölése: *seishin* 精神 → *s*, *hongarī* ホンガリー → *ho* ほ, *nōryoku* 能力 → *no* ㇿ, *ninmen jūshin* 人面獣心 → *nin* 人. Ez a leggyakoribb módszer.
- A szó első felének jelölése, esetenként egyes hangok kihagyásával: *yūshisha* 有志者 → *yushi* ユシ, *yūkitai* 有気体 → *iki* イキ, *shuppan* 出版 → *shitsu* しつ.
- A szó elejének és végének jelölése: *rokudō no tsuji* 六道之辻 → *rotsu* ロツ, *chāresu issei* チャーレス一世 → *chi ichi* チー.
- Bizonyos hangok elhagyása: *keisō* 軽躁 → *keso* けそ, *shintai* 身体 → *shita* シタ, *shinbun* 新聞 → *shibu* シブ、*kekka* 結果 → *keka* けう.
- Egyszerűbb *kanji*val való helyettesítés: *sunawachi* 則 → *sunawachi* 乃.

A könyvben bemutatott rövidítésalkotási módszerek nagyjából ugyanazok, mint amilyeneket a gyorsírás is alkalmaz: *omou* 思フ → *ou* ㇿ (Kiyosawa 1884), *yoki* 善キ → *yo* ㇿ (Morimoto–Kishigami 1885), *nippon* 日本 → *np* ㇿ (Minamoto–Maruyama 1885), *sunawachi* すなわち → *s* (Sairaiji 1955), *roshia* ロシア → *ro* ロ (Nihon daigaku 1967), de ez nem csak a japán gyorsírásra jellemző, hanem például a magyarra is: *sincs* → *si* ㇿ, *teljes* → *tes* ㇿ (Bersényi 2015) stb.

Hogy Ōtsuka később elsajátította-e valamelyik japán gyorsírásrendszert, jelenleg nem ismert, de 1886-ban az ő neve szerepel kiadóként a Minamoto-tanítvány Katagiri Wakichi 片桐和吉 gyorsíráskönyvének a végén. Ōtsuka műve nem szerepel Miyata bibliográfiájában, de Wakiyama Yoshiyasu-é 脇山義保 igen, annak ellenére, hogy ő szintén nem gyorsírással, hanem másolással, kézírattisztázással kereste a kenyerét. Wakiyama 1885-ben kiadott könyvecskéjében 13 fejezetben osztja meg másolóknak szánt tanácsait, amelyekben találni közös pontokat Ōtsukával, illetve a gyorsírással: írásjegyek egyszerűsítése,

J Graham gyorsírását tanulmányoztam” Minamoto 1904: 87–88 (az idézetekben a *kanji*-kat a ma használatos írásjegyekre írtam át).

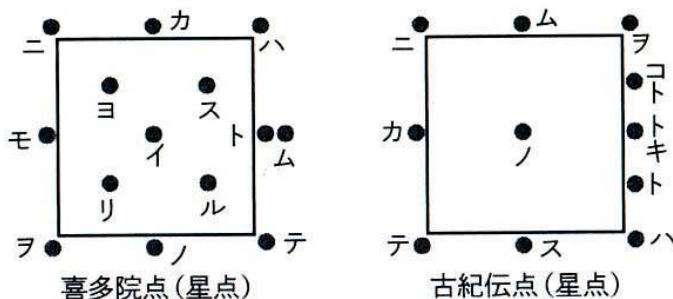
helyettesítése (難 → 難/ 叵, 類 → 类), gyakran előforduló szavak rövidítése (自由 → 自、法律政治 → 法、政、).

III. A japán írásrendszer hatása a gyorsírásra

Bár a japán gyorsírás Lindsley és Graham rendszerének adaptálásával született meg, hatott rá a japán írásrendszer is, és a Meiji-kor végére megjelenik az első próbálkozás egy *kana* alapú gyorsírás kidolgozására. A következőkben ezeket a hatásokat kívánom áttekinteni az alábbi pontokra szedve: 1) *okototen*; 2) a *kana* használata; 3) a *kanji* használata; 4) egyéb átvételek, hatások.

III.1. *Okototen* 乎古止点

Az *okototen* a klasszikus kínai szövegek (*kanbun* 漢文) *kun* 訓 olvasata során használt jelrendszer, amely a gyakrabban előforduló partikulákat, toldalékokat⁷ stb. jelölte a nehézkes *man'yōgana* 万葉仮名 helyett.⁸ Ezeket a pontokból és egyszerű vonalakból (●○フーノ stb.) álló jeleket az illető írásjegy köré vagy a belsejébe helyezték el; a jel olvasata az írásjegy körül elfoglalt helyzetétől függően változott. Már a Heian-kor elején alkalmazták a buddhista iratokban, de a Heian-kor közepére a konfucianus szövegek, valamint az irodalmi alkotások olvasására is használni kezdték. Mivel számos változata alakult ki, egyfajta „titkosírás” jelleget öltött, de a Kamakura-korszaktól egyre inkább felváltotta a ma is használt rendszer, amely bárki számára könnyen olvasható.

1. ábra. Példa a buddhista (*kitanointen* 喜多院点) és a konfucianista (*kokidenten* 古紀伝点) jelrendszerre (Moriyama–Shibuya 2020: 47)

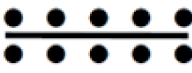
⁷ A japán nyelvtani kategóriák magyar elnevezése Kiss Sándorné 1998-on alapul.

⁸ A kelet-ázsiai párhuzamokról lásd Kin 2010.

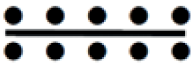
A japán gyorsírásban is kialakítottak egy hasonló rendszert (*katenhō* 加點法, *tōtenhō* 投點法 stb.), amely a szórövidítések (szójelek) köré helyezve jelöli a partikulákat, toldalékokat.⁹ Ez először Minamoto tankönyvében jelenik meg 1885-ben, de később más gyorsírók is kifejlesztették a saját rendszerüket, így az *okototen*hez hasonlóan számos változata alakult ki. Az alábbi példák a Japán Országgyűlési Könyvtár digitális gyűjteményéből letölthető anyagokból származnak:¹⁰

a) *Főnév / ige + partikula*

Minamoto 1885

ga/wa no ni wo e

 mo to de zo ya

Maruyama 1885 / Katagiri 1886 / Niwa 1889

ga/wa no ni wo e

 mo to de zo ya/yo

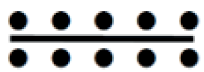
Morimoto-Kishigami 1885

ga wa no ni

 e mo wo to

Kojima 1885

ga / wa no ni / e

 mo wo to

Kanayama-Shida 1886

ga zo te to ni

 no e mo ya wo

niwa hodo made yori

 U U U U
 kara demo dewa nite

Niwa 1907

mo

 te ga to

⁹ Az alapul szolgáló angol gyorsírásban (Pitman/Graham) a magánhangzókat jelölték pontokkal.

¹⁰ Katagiri, Kojima, Maruyama és Morimoto Minamoto tanítványai voltak. Minamoto 1904, függelék 17–21.

Látható, hogy a jelölhető partikulák száma négy és tizennyolc között van, de a *mo*, *to*, *wo*, *ni*, *ga*, *no*, *e* partikulákat a legtöbb rendszer jelöli.¹¹

Találni példát arra is, hogy a megfelelő pozícióba nemcsak a partikulát jelző pont helyezhető, hanem a következő szó is, így az magába foglalja a kérdéses partikulát:

kore + a *to* pozíciójába írt *mo* = *kore to mo* (Niwa 1889)

kangae + a *ga* pozíciójába írt *arimasu* = *kangae ga arimasu* (Niwa 1907)

b) *Ige* + *partikula* / *toldalék*

Az igék esetében egy bonyolultabb jelölési módot alakítottak ki, amelyet sok esetben egy ragozási táblázatban foglalnak össze. A fenti jelrendszerhez hasonlóan ennek is számos változata alakult ki. A Japán Országgyűlési Könyvtár digitális gyűjteményéből letölthető anyagok alapján a következő gyorsírók dolgoztak ki ilyen rendszert (az alábbiakban a jellegzetességük alapján csoportosítva):

- 1) Minamoto 1885, Maruyama 1885, Katagiri 1886, Niwa 1889
- 2) Morimoto-Kishigami 1885
- 3) Kojima 1885
- 4) Kanayama-Shida 1886 (egyes elemei az 1. csoporthoz hasonlítanak)
- 5) Suzuki Hikosaburō 1889, Suzuki Masao 1895
- 6) Ōnishi 1907
- 7) Niwa 1907 (csak tagadás: *neba/nakereba/nkereba*)

Ezekben a ragozási táblázatokban gyakran az írott nyelvi toldalékok vannak feltüntetve, de arra is van példa, hogy ugyanaz a jel írott és beszélt nyelvi alakot egyaránt tükrözhet (lásd 2. és 3. ábra).¹²

¹¹ Morimoto-Kishigami és Kanayama-Shida csak a névmásokra alkalmazza ezt a jelölési módot. Minamoto, Maruyama, Katagiri, Niwa és Kojima a *ga* és *wa* partikulákat ugyanazzal a ponttal jelölték; Kojimánál a *ni* és *e* partikula sincs megkülönböztetve.

¹² Ez a kettősség a szórövidítések esetében is kimutatható. Bővebben lásd Albeker 2021: 24–35.

九四

不定法

能受

能働

受働

時限可否

可

否

可

否

現在 -

スル

セス

セラル

セラレス

半過去 (

セリ

セザル

セラレシ

セラレス

2. ábra. A *suru* ige ragozási táblázatának egy részlete Maruyama tankönyvében (1885: 49)

能受		能働		受働	
時限	可否	可	否	可	否
現在	—	スル シマス	セス シマセス	セラル セラレマス	セラレス セラレマセス
半過去	（	セリ シマシタ	セザル シナカッタ	セラレシ セラレマシタ	セラレス セラレナカッタ

3. ábra. A *suru* ige ragozási táblázatának egy részlete Katagiri tankönyvében. Írott és beszélt nyelvi alakok (1886: 83)

A gyorsírási mintaszövegek (előadások, beszédek) és azok átiratait megvizsgálva azonban úgy látszik, hogy azok a jelek, amelyek ezekben a táblázatokban írott nyelvi toldalékokként vannak feltüntetve, az átiratokban beszélt nyelvi alakban is megjelenhetnek, és ez a kettősség az 1. pontban említett ige + partikula esetében is megfigyelhető. A következőkben ezt Minamoto egy előadásátíratával kívánom szemléltetni. Az előadás gyorsírási szövege Maruyama tankönyvében (1885), az átirata Minamoto és Maruyama tankönyveiben (1885), és a végleges szöveg a *Tōyō Gakugei Zasshi* 東洋学芸雑誌 42. számában található (1885. március, *Nihon bōchō hikkihōno hanashi* 日本傍聴筆記法のはなし [A japán gyorsírásról]).

a szójel + <i>okototen</i> átbetűzése	gyorsírás	Maruyama átirata	a <i>Tōyō Gakugei Zasshi</i> cikkében
<i>suru+tari+to</i>		<i>shita to</i>	<i>shita to</i>
<i>kōfu suru+tari naru+ba</i>		<i>kōfu shita naraba</i>	<i>kōfu shita naraba</i>
<i>suru+tari koto gara +nite</i>		<i>shitaru kotogara nite</i>	<i>shitaru kotogara nite</i>
<i>aru+te</i>		<i>arite</i>	<i>arite</i>
<i>shitagau+te</i>		<i>shitagōte</i> (Minamoto 1885 <i>shitagatte</i>)	<i>shitagatte</i>

Látható, hogy a *okototen*hez az írott nyelvi *tari* toldalékot párosították, de az átiratokban, illetve a magazincikkben a beszélt nyelvi *ta* alakban is előfordulhat. A *te* kötőpartikula az igehez kapcsolódva hol hangzóváltozást (*shitagatte*, *shitagōte*) okoz, hol pedig az írott nyelvi kapcsolatos alakban (*arite*) jelenik meg.

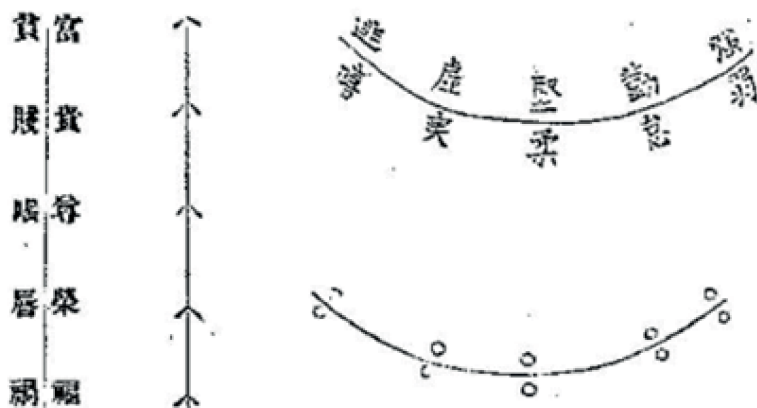
Az *okototen* nem csak a Meiji-korra jellemző, a modern gyorsírásokban is előfordulhat, így például a Kotani Masakatsu 小谷征勝 által kidolgozott V-rendszerű gyorsírásban (V式速記) a következő elemek jelölhetők ponttal: *koto / shita*, *node / ori*, *suru*, *wake de / iru*, *mono / shite*.¹³

¹³ Kotani 2011: 124. Kotani Masakatsu 小谷征勝 hivatásos gyorsíró, aki 1963-ban kezdte el kidolgozni a saját gyorsírási rendszerét SVSD néven (Same Vowel Same Direction, rövidítve V), amelyet 1968-ban mutatott be a gyorsíró társadalomnak, majd 1975-ben nagyobb változtatásokat hajtott végre rajta.

c) Ellentétes jelentésű szópárok

Ez Makita Torazō 牧田虎蔵 1892-ben megjelent könyvében látható (4. ábra). Hat kategóriát (人, 乾坤, 氣, 心, 万物, 川) állít fel, amelyet egyenesekkel és körívvel fejez ki. Az ezek köré tett pontok, vonalak segítségével pedig az ellentétes jelentésű szópárokat jelöli (君臣, 同異, 甲乙, 海陸, 強弱 stb.). Nem világos azonban, hogy a melléknevek, igék esetében hogyan képzelte el a ragozott alakok jelölését.

4. ábra. Példa Makita szópárjaira (Makita 1892: 13; 17)

III.2. A kana írás használata

A grafikus gyorsírásjelek mellett megfigyelhető a *kana* használata is, egyrészt rövidítések alkotására, másrészt pedig főleg az idegen személy- és földrajzi nevek, szavak lejegyzésére, mégpedig azért, mert a gyorsírásjelekkel összehasonlítva a *kana* esetében kisebb a félreolvasás veszélye.¹⁴ A kiegészítő szerep mellett azonban már Meiji-korban is találni arra példát, hogy különböző indítástól az alapjelek egészét vagy egy részét a kanára alapozzák.

Először a III.1. pontban említett Makita volt az, aki az alapjelek körülbelül felére a *katakana* és a *hiragana* szótagírásokat vette át. Ennek oka leginkább

¹⁴ Wakabayashi 1902: 122–123; Kumazaki 1907: 269–271.

Bizonyos esetekben az angol gyorsírásban is alkalmazzák a közönséges írást: "The initials of titles should usually be written in the common longhand", "When the pronunciation of a proper name is doubtful, it should be written in the common hand" (Graham, 1858 [II.]: 52).

abban keresendő, hogy Makita nem boldogult a Pitman-rendszer elsajátításával, így inkább egy új, egyéni gyorsírást alakított ki (lásd 5. ábra).¹⁵ Takebe szerint¹⁶ a következő *kana* jeleket vette át (egy részük leegyszerűsítve): ウ カ ケ セ ツ テ ニ ヌ ノ ヒ フ ヘ ム メ ヤ ユ ヨ リ ル
レ, de az *u* ㇿ jele származhat a gyorsírásból is; a *yi* ㇾ megegyezik a ㇿ *katakanával*, és a *o*, *ku*, *ne*, *chi* esetében is feltételezhető a kapcsolat a *katakanával* vagy annak kurzív változatával: オ→ㇿ, ク→ㇿ, 子→ㇿ, ㇿ→ㇿ.¹⁷

Szintén Meiji kori Kusakabe Yōtetsu (Tadatsugu) 日下部洋鉄 (忠次) gyorsírása, amelyet teljes egészében a *kanára* alapozott (5. ábra).¹⁸ Kusakabe álláspontja szerint a japán nyelvet nem lehet lejegyezni a nyugati gyorsírás-jelekkel, mivel ezen nyelvek alapvetően különböznek egymástól, így a grafikus gyorsírás helyett a már jól bevált *katakanát* ajánlja. A *katakana* előnye Kusakabe szerint a következők:

- képes a japán nyelv teljes rögzítésére,
- szükségtelen az áttétel készítése,
- bárki számára olvasható,
- a *katakanát* ismerők számára könnyen elsajátítható,
- nem jelent fizikai és lelki megterhelést.

Kusakabe a függőleges írásmódot¹⁹ választotta, és a gyorsírástól eltérően nem alkalmaz rövidítéseket, valamint a jeleket sem köti össze. E helyett mentális erőfeszítéssel próbálja a beszédírás sebességét megközelíteni.

¹⁵ ...英国「アイザックピストマン[sic!]氏ノ發明スル速記術ノ都鄙ニ行ハレテ世人往々挙テ其便ヲ賛シ此法ヲ学ブモノ日一日ヨリ多キヲ見ル於是余窃ニ感スル所アリ遂ニ速記ノ指南ヲ受ケ粗々其術ヲ知り得ルモ未ダ練習ノ熟セザルヲ以テ完全ナル記述ヲ得ルノ能ハス然レニ之ヲ廃業スルニ忍ビス夙夜刻苦思フ售[sic!]シ工夫ヲ費シ更ニ新記号ヲ撰ビ常ニ談論アル毎ニ記シテ以テ其遲速ヲ試ムルニ即チ筆記スルノ速カニシテ其使用スルノ便ナルヲ得因テ之ヲ梓ニ録シ將ニ世ニ公ニセントス

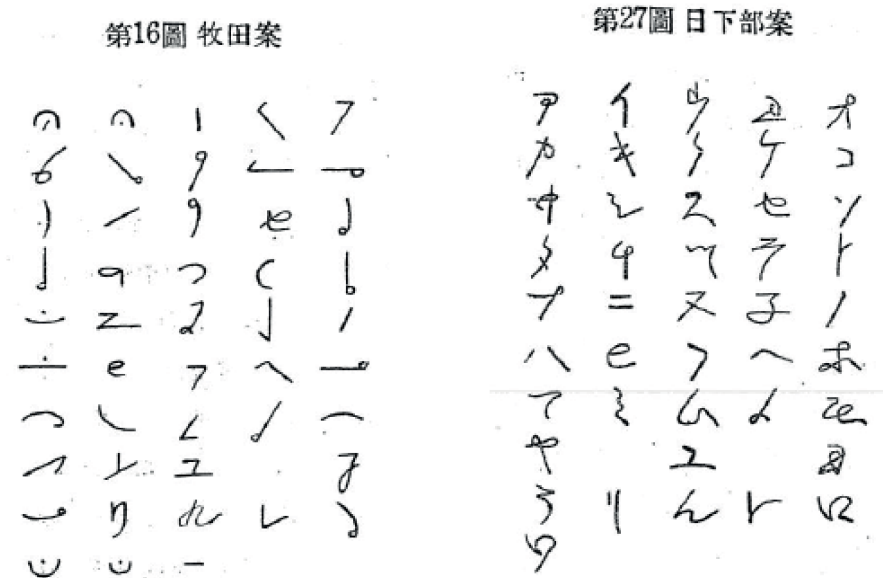
„Az angol Isaac Pitman által feltalált gyorsírás vidéken és a nagyvárosokban egyaránt használatos. Az emberek dicsérik, és látni, hogy napról napra egyre többen tanulják. Titokban magam is elismertem hasznosságát, és végül leckéket vettem belőle. Nagyjából megtanultam a jeleket, de a gyakorlással nem haladtam, emiatt nem tudtam tökéletesen elsajátítani a gyorsírást. Kár lett volna azonban az eddig tanultakat eldobni; reggeltől estig törtem a fejem, és végül egy új jelrendszert állítottam össze. Viték, beszélgetések alkalmával kipróbáltam az új jelek sebességét, míg sikerült a megfelelő gyorsaságot elérni, így úgy döntöttem, hogy kinyomtatva a nyilvánosság elé tárom” (Makita, 1892, előszó).

¹⁶ Takebe 1942: 39–40.

¹⁷ Vesd össze a későbbi *kana* alapú gyorsírásokkal: *ku* Kusakabe ㇿ, Iwamura ㇿ; *chi* Kusakabe ㇿ, Iwamura ㇿ (Takebe 1942: 64–69; 120–124). A kurzív ㇿ képfájl forrása Jiten kana 字典かな 2003: 30.

¹⁸ Mivel Kusakabe könyve csak a Japán Országgyűlési Könyvtár belső hálózátán érhető el, így kénytelen vagyok Takebe monográfiájára hagyatkozni.

¹⁹ Nem világos azonban, hogy a sorok jobbról balra vagy balról jobbra haladnak.

5. ábra. Makita 牧田 (1892) és Kusakabe 日下部 (1910) gyorsírásjelei *gojūon* sorrendben
(Takebe 1942: 38; 66)

Látható, hogy a Meiji-kori próbálkozások leginkább a gyorsírás meg nem értéséből fakadnak, de a Taishō-korszaktól megjelennek azok a rendszerek, amelyek sikeresen ötvözték a *kana* írást a gyorsírás jelölési módjaival.²⁰ Az alábbi modern példa Kotani Masakatsu 小谷征勝 gyorsíró egyik könyvéből származik.²¹ Kotani azoknak ajánlja ezt, akik gyorsabb írásmódra vágnak, mint a *kanji-kana* vegyesírás, de nem tudnak megbarátkozni a gyorsírásjelekkel. Ez az írásmód a *kana* (*katakana*, *hiragana*) szótagjeleit ötvözi a gyorsírás alapelveivel:

1) A *hiragana* átlag vonásszáma 2,9, a *katakanáé* 2,4, ezért elsősorban a *katakanát* ajánlja, de lehet a *katakana* többvonásos jeleit az egyszerűbb *hiraganával* is helyettesíteni: ヅ → し, ツ → つ stb. Emellett alkalmazza a latin betűket, szimbólumokat és az egyszerűbb *kanjikat* is: 入, 人, 上, 下, 中, X stb.

2) A *dakuten*²² 濁点 a szokásos két vessző helyett eggyel jelöli: *ga* ガ, *za* ザ, *da* ダ, de sok esetben el is hagyható.

²⁰ Például Sugawara Chōtarō 菅原 長太郎 (1929), Iwamura Manabu 岩村学 (1930), Otobe Senzaburō 乙部泉三郎 (1941), Sairaiji Hideo 西来路秀男 (1955), Nakane Masao 中根正雄 (1958) stb.

²¹ Kotani 2011: 232–238.

²² A *kana* jobb felső sarkába tett kettős vonás, amely a zöngétlen mássalhangzójú szótag zöngésségét jelöli.

3) A *yōont*²³ 拗音 a következő módon egyszerűsíti: や : ヶ, ゆ : ュ, よ : ヨ
pl. シト: *shuto* 首都, オ茶: *ocha* お茶, シセ: *josei* 女性.

4) A *sokuon*²⁴ 促音 esetében az azt megelőző szótagot egy sorral lejjebb írja, de ahol nem világos az alsó és felső sor különbsége, a *kana* fölé írt vízszintes vonallal jelöli: *wa?*

5) A *hatsuont*²⁵ 撥音 az azt megelőző szótagjel vízszintes nyújtásával fejezi ki: *ka*, de *kan*.

6) A magánhangzó nyújtását a kérdéses szótagjel függőleges nyújtásával jelöli: *okāsan*.

7) Tetszőleges rövidítések alkalmazása (ezek egy sorral feljebb kerülnek):
ゞ *kangae*, ゝ× *kangaenai* / *kangaemasen* stb.

III.3. *Kanji*-k használata

A *kan*ához hasonlóan az egyszerűbb (vagy bizonyos esetekben egyszerűsített) *kanji*-kat szintén használhatták alkalmi vagy állandó rövidítések jelölésére.²⁶ Az utóbbira néhány példa elsősorban Takebe²⁷ alapján:

Fukuda Ukichi 福田宇吉 (1901) 日 *nihon* (←日) 問 *mondai* (←問)

Watanabe Kiseji 渡辺喜勢治 (1901) 乃 *sunawachi* (←乃)

Teikoku Sokkigakkai (szerk.) 帝国速記学会 (1902) 日 *nihon* (←日)

Kumazaki Ken'ichirō 熊崎健一郎 (1906) 少 *sukunashi* (←少)

A rövidítések döntő többsége azonban a fenti rendszerekben is a grafikus gyorsírásjeleken alapul.²⁸

²³ C + ya / yo / yu felépítésű összevont szótagok (pl. *katakana* キヤ *kya*, キユ *kyu*, キヨ *kyo* stb.).

²⁴ Gégezárlhang (っ, ッ).

²⁵ Szótagalkotó *n* hang (ん, ン).

²⁶ Itt érdemes megemlíteni Nakane Masao 中根正雄 (a Nakane-gyorsírást kidolgozó Nakane Masachika 中根正親 öccse) kísérletét, aki 1958-ban a kiotói rendőrségen tartott gyorsírótanfolyam apropójából a *kanjik* egyszerűsítésére, összevonására alapozva alkotott rövidítéseket a rendőrségi szakzsargonra: 窃盗 *settō* → 盗 → 𠂔 → 𠂔 stb. Ezek létrehozására a buddhista írások rövidítései inspirálták (Nakane Toshio et al. 2003: 216–217).

²⁷ 1942: 280.

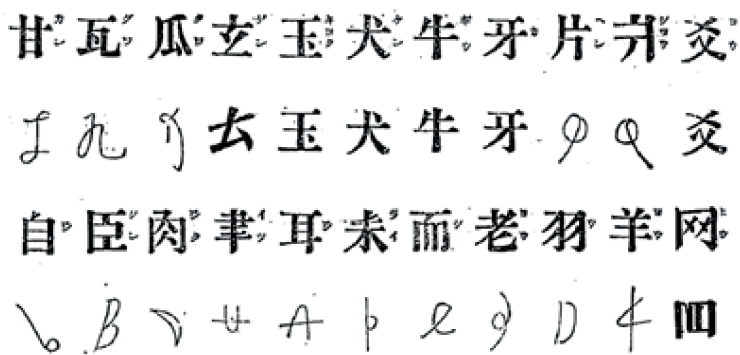
²⁸ A *katakana* コ és ト összevonásával képzett 𠂔 *kotot* szintén használhatták a gyorsírásban: Kiyosawa Yojū 清沢与十 (1884), Suzuki Hikosaburō 鈴木彦三郎 (1889), Ōnishi Kaizan 大西快山 (1907) stb.

Ezzel szemben a korábban is említett Makita Torazō egy saját rövidítésrendszert dolgozott ki, amely a *Gyokuhen* 玉篇 213 *bushuján* 部首 alapul.²⁹ Ezt *kuntemnek* 訓典 nevezte el. A *bushu*-khoz olvasatot rendelt, amelyek száma egytől tizenötig terjedhet. Előbbire a következő nyolc példát lehet találni: 丿 *hidari e modoru*, ㇀ *fushi*, 厶 *watakushi*, 匚 *hitsugi*, 冂 *iwao*, 十 *tō*, 乚 *tsukue*, 𠂇 (𠂇-ra egyszerűsítve) *nira*. Tizenöt olvasata csak a 心-nak van (㇀-ra egyszerűsítve): *kokoro / awaremu / oboyu / sewashiki / hoshiimamani / ayashimihaji / hore / mune / anadoru / omou / isogawashi / habakari / nigiwasu / tsuzuka / shitou*.

Mint látható, az olvasatok nemcsak főnevek, de igék, melléknevek és határozószók is lehetnek. Az olvasatok között elvétve találni olyat is, amelyik az *on* olvasaton alapul (félkövérrel jelzem): 气 **ki** / *keshiki* / *saiwai*, 肉 **niku** / *katamuku* / *hadae* / *shishi* / *katayoru* / *makasu* 食 **shiki** / *kuimono* / *tsukusu* / *kazari* / *meshi* / *kurou* / *taberu* / *ue*.

Ezzel a módszerrel a 213 *bushu* több mint ezer szót képes jelölni. A szavak végződését *okurigánával* jelöli, de ahol ezek egybeeshetnek, mellékjellel különbözteti meg őket.

Ahogy fentebb is jeleztem, a 心 és a 𠂇 alakját leegyszerűsítve használja. Bár van néhány kivétel, de alapvetően öt vonás felett alkalmaz egyszerűsítést, amelyek eredete nem minden esetben világos (6. ábra).

6. ábra. Néhány példa Makita egyszerűsítésére (Makita 1892: 53; 56)

Az alábbiak esetében feltételezhetően a következő módszereket alkalmazta:

1) *Kanával* való helyettesítés: 麻 → マ, 里 → リ

²⁹ Hogy pontosan melyik írásjegyzótárt használta, amelynek címében előfordul a *gyokuhen* 玉篇 szó, további kutatást igényel.

2) Gyorsírásjelekkel való helyettesítés: 衣 → $\cap$ ($i \cap$), 鬼 → $\hookrightarrow$ ($ki \hookrightarrow$),
豆 → $\downarrow$ ($ta \downarrow + u \downarrow$), 田 → ω ($te \omega + n \omega$), 老 → $\mathcal{J}$ ($ro \mathcal{J} + u \downarrow$)

3) *Sōsho*-n 草書 vagy *zokuji*-n 俗字 alapuló rövidítések. 馬 → $\mathcal{S}$,

鳥 → $\mathcal{B}$, 長 → $\mathcal{L}$, 風 → $\mathcal{F}$, 飛 → $\mathcal{H}$, 瓦 → $\mathcal{K}$, 車 → $\mathcal{R}$

4) Vonásszámcsökkentés, radikális egyszerűsítés: 艸 → $++$, 玄 → $去$,

色 → $\mathcal{C}$, 非 → $\parallel$, 韭 → $\perp$, 鬯 → $\mathcal{U}$, 龜 → $\mathcal{E}$

5) Ősi alakok, képjelek használata: 月 → $\mathcal{D}$, 肉 → $\mathcal{V}$

A fenti rövidítésrendszert a többi gyorsíráshoz hasonlóan az alapjelekkel, illetve egyéb rövidítésekkel együtt használja, és a szintén *kana*alapú Kusakabétól eltérően, vízszintesen, balról jobbra írja a sorokat (7. ábra.)

$\mathcal{B} - \mathcal{D} \cdot \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B}$

果報ハ寝テ待ッ可キ者ニ非スト云フ

$\mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B} \mathcal{B}$

論題ヲ借テ聊カ綴方ヲ示シ升世ニ

7. ábra. Makita 1892: 65

A fenti szövegben a következő *kanji*- vagy *kana*alapú rövidítések fordulnak elő:

非 → $\parallel$ arazu, 示 → $\mathcal{E}$ shimeshi, マ → $\mathcal{M}$ masu.

Az eddig ismertetett három pont — *okototen*, *kana*, illetve a *kanji* használata — alapján úgy gondolható, hogy Makita az, aki a legtöbbet merített a sinojapán írásrendszerből,³⁰ de kérdés, hogy gyorsírása a gyakorlatban mennyire működött, és hogy mennyire lehetett (el)ismert a korabeli gyorsírótársadalomban.

³⁰ Ahogy korábban is említettem, ennek hátterében az állhat, hogy kudarcot vallott a Pitman-gyorsírás elsajátításával.

III.4. Egyéb átvételek, hatások

– Írásirány:³¹ bár a legtöbb gyorsírás nyugati mintára vízszintesen, balról jobbra halad, elvétele ugyan, de találni olyat is, amely a függőleges írásirányt követi.³² Ilyen Kobayashi Kihei 小林喜平 (1903) és a már említett Kusakabe (1910) gyorsírása is, de a Shōwa kori Mimura Yūkō 三村侑弘 (1953) gyorsírásjelei is függőlegesen sorakoznak, igaz, balról jobbra.

- *Hatsuon* 撥音: az *h* jelölése igen sokszínű, történhet mellékjellel, a Graham-rendszer *n* jelének kicsinyítésével , de sok esetben egy *ノ* vagy *✓* alakú jelet alkalmaznak. Ez igen hasonló a katakana *ン* jelére, és Morimoto–Kishigami alapján feltételezhető, hogy valóban a *katakana* egyszerűsítésére vezethető vissza:

尚此外ニ (ン) ノ音アリ是亦吾国固有ノ音ニハ非レト元ト (ム) ヨリ転化シタルモノニシテ近世ニ至テハ其用甚タ広シ今記号ヲ以テ之ヲ書スルトキハ (ン) 字ノ一点ヲ略シテ単ニ (ノ) トナシ以テ此音ヲ表スルモノナリ.³³

Ezenkívül itt van az *n* hang is, amely szintén nem ősi japán hang. Eredetileg a *mu*-ból lett, és az utóbbi korokban széles körben használatos. Ezt írásban egyszerűen a pont nélküli *ン*-nel jelöljük.

– A *dakuon* 濁音 jelölése sok esetben a kérdéses jel vastagításával történik, úgy, ahogy a Graham- és a Pitman-gyorsírásban is, de egyes gyorsírók a *dakuten*hez hasonló mellékjelet alkalmaznak, de a szokásos két vessző helyett csak egyet. Ezt a módszer a modern gyorsírásokban is megfigyelhető, például a Waseda-rendszerben egy ponttal (*ga*), a V-rendszerben a kérdéses jelet átmetsző vesszővel jelölik (*ga*).

– Az ismétlőjel esetében szintén meríthettek a japán írásrendszerből (ゝ < っ >):

Hayashi Shigeatsu 林茂淳 (1885) *sama* → *samazama*

Wakabayashi Kanzō 若林柑蔵 (1886) ↓ *chi* → *chichi*

³¹ A vízszintes írásirány Japánban való megjelenéséről és elterjedéséről lásd Yanaike Makoto 2003.

³² Kína első gyorsírása is a függőleges írásmódot követte. Ezt Cài Xīyǒng 蔡锡勇 tette közzé 1896-ban *Chuányīn kuàizì* 传音快字 címmel. Ez a Pitman-rendszeren alapul, de eredetileg nem a gyorsírás, hanem az írástudatlanság felszámolása volt a célja. Gyorsírásként való felhasználása Cài Xīyǒng fiának, Cài Zhāngnak 蔡璋 volt az érdeme (Zhōngguó sùjìxué 中国速记学, 1912). Vö. Kaneko 1984: 1–10. A *Chuányīn kuàizì* egy javított és bővített változata (补订传音快字) megtalálható Lú Jīng 卢靖 1897-es *Hé shēng yìzì* 合声易字 című könyvének függelékében is. Lú Jīng könyve külön kutatást igényel.

A kínai gyorsírástörténetnek van magyar vonatkozása is, ugyanis Galánthay Glock Tivadar a német Gabelsberger-rendszert alkalmazta a kínai nyelvre. Vö. General Theodore v. Galanthay Glock 1937: 37–42.

³³ Morimoto–Kishigami 1885: 11.

- A Meiji-kor gyorsírásában találni példát arra, hogy a sinojapán/japán szó-párokat ugyanazzal a jellel jelölik, esetenként mellékjellel különböztetve meg őket egymástól,³⁴ de a Taishō-korba lépve Nakane Masachika³⁵ 中根正親 egy olyan rövidítésrendszert dolgozott ki, amelyhez a *kun* 訓 és az *on* 音 olvasatpárokat használta fel, mégpedig úgy, hogy a *kun* olvasatú szavakat az *on* olvasattal jelöli.³⁶ Pl. 徒 *itazura* → *to*, 即 *sunawachi* → *soku*, 煩うて *wazurōte* → *hante* stb. Ennek a módszernek előnye, hogy a több szótagú japán szavak egy-két szótaggal leírhatók lesznek, de hátránya, hogy sok az azonos *on* olvasatú *kanji*, ami megnehezítheti a visszafejtést. Emiatt a későbbi gyorsírásokban, így például a parlamenti felsőház gyorsírásában csak a gyakran használatos szavakra alkalmazzák ezt a jelölésmódot.³⁷

IV. Befejezés

A fentiekben bemutatam, hogy az alapvetően angol rendszereken alapuló japán gyorsírás Meiji-kori fejlesztői különböző mértékben és módon, de merítettek a japán írásrendszerből, és ezek a hatások kimutathatók a modern gyorsírásokban is.

Közismert, hogy a gyorsírásos átiratok, illetve a gyorsírók tevékenysége nagy hatással volt a *genbun itchi* mozgalomra (言文一致運動), valamint az új írott stílus kialakulására (言文一致体),³⁸ de felmerül a kérdés, hogy a Meiji-kori gyorsírók milyen mértékben vettek részt az új japán írásrendszer kidolgozásával kapcsolatos vitákban,³⁹ illetve milyen kapcsolatban álltak az egyes irányzatok (*Rōmaji Kai* 羅馬字会, *Kana no Kwai* かなのくわい stb.) képviselőivel. Erre egy későbbi tanulmányban szeretnék választ adni.

³⁴ Például *kōfuku* 幸福 / *saiwai* 幸ヒ, *gekiretsu* 激烈 / *hageshiki* 烈シキ. Kanayama-Shida 1886: 44.

³⁵ Nakane Masachika a Kiotó Egyetem diákjaként kezdett a gyorsírással foglalkozni, de mivel elégedetlen volt az addigi japán gyorsírásokkal, az angol Pitman-rendszer újragondolásával saját gyorsírást alkotott, amelyet 1914-ben adott közre (Miyata 1983: 242–243).

³⁶ Nakane 1916 (reprint 1981): 11.

³⁷ Például *okotae* お答え → *otō*, *otazune* お尋ね → *ojin* (Sangiin sokkisha yōseijo 2004: 54).

³⁸ Például Yamamoto Masahide 1965: 361–398; Shimizu Yasuyuki 2004: 259–282 stb.

³⁹ Érdemes megemlíteni, hogy Kínában 1892 és 1910 között 28 fonetikus írásrendszert alkottak, amelyek közül öt a gyorsírásjeleken alapul (Zhou Youguang 1961: 53–57).

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

- Bersényi Ivánné 2015. Gyorsírás: Bersényi Ivánné rovata. *Szóvilág* 5–6: 21, 7–8: 20.
- Fukuda Ukichi 福田宇吉 1901. *Hatsukakan sotsugyō jitsuyō sokkijutsu kyōkasho* 二十日間卒業実用速記術教科書 [Húsz nap alatt elsajátítható gyakorlati gyorsírás]. Tōkyō: Teikoku sokkikyōkai.
- Hayashi Shigeatsu 林茂淳 1885. *Hayagakitori no shikata* 早書き取りの仕方 [A gyorsírás módszere]. Tōkyō: Kōbunsha.
- Kanayama Shūchō-Shida Tamesaburō 金山秀徴・志田為三郎 1886. *Shimpen dainihon bōchōhikihō yoben* 新編大日本傍聴筆記法与便 [Új japán gyorsírás]. Tōkyō: Inada Uemitsu.
- Katagiri Wakichi 片桐和吉 1886. *Kotoba no shashinhō hitorigeiko* ことばの写真法独稽古 [A nyelv fényképezésének módszere önálló tanulásra]. Tōkyō: Chitsuzandō.
- Kawaguchi Mitsuru 川口晃玉 1994. *Sokki ga kakeru* 速記が書ける [Tudok gyorsírní]. Tōkyō: Waseda kyōiku shuppan.
- Kiyosawa Yojū 清沢与十 1884. *Bōchōhikihō shimpō dokugaku* 傍聴筆記法新法独学 [Új gyorsírás önálló tanulásra]. Tōkyō: Kōbunsha.
- Kojima Shūji 小島周二 1885. *Nihon bōchō hikihō dokugaku zensho* 日本傍聴筆記法独学全書 [Japán gyorsírás önálló tanulásra]. Niigata: Hori Jisaku.
- Kotani Masakatsu 小谷征勝 2011. *Zōho kaitei V-shiki de rakuraku gōkaku sokki nyūmon* 増補改訂版 V式でらくらく合格速記入門 [Sikeres vizsga a V-rendszerű gyorsírással. Bevezetés a gyorsírásba. Bővített és javított kiadás]. Tōkyō: Indekkusu komyunikēshonzu.
- Kumazaki Ken'ichirō 熊崎健一郎 1906. *Shinshiki kanmei sokkigaku kyōjusho* 新式簡明速記学教授書 [Tankönyv az új és világos gyorsíráshoz]. Tōkyō: Teikoku sokki gakkai.
- Kumazaki Ken'ichirō 熊崎健一郎 1907. *Saishin sokkijutsu* 最新速記術 [A legújabb gyorsírás]. Tōkyō: Hakubunkan.
- Makita Torazō 牧田虎蔵 1892. *Shinsen sokkihō* 新撰速記法 [Új gyorsírás]. Nagoya: Tōundō.
- Maruyama Heijirō 丸山平次郎 1885. *Kotoba no shashinhō* ことば乃写真法 [A nyelv fényképezésének módszere]. Ōsaka: Gyokurindō.
- Minamoto Kōki 源綱紀 1885. *Nihon bōchōhikihō no hanashi* 日本傍聴筆記法のはなし [A japán gyorsírásról]. *Tōyō gakugei zasshi* 東洋学芸雑誌, 42. szám (Az Ōzorasha kiadó digitálizált kiadása, 2011).
- Minamoto Kōki kōjutsu – Maruyama Heijirō hensan 源綱紀口述・丸山平次郎編纂 1885. *Minamoto Kōki shi nihon bōchō hikihō* 源綱紀氏日本傍聴筆記法 [Minamoto Kōki japán gyorsírása]. Tōkyō: Sawaya Sokichi.
- Minamoto Kōki 源綱紀 1904. *Zōho teisei shinshiki sokkijutsu reidai shōkai* 増補訂正新式速記術例題詳解 [Új gyorsírás gyakorlófeladatokkal és részletes magyarázatokkal. Bővített és javított kiadás]. Tōkyō: Aoki Sūzandō.
- Morimoto Daihachirō-Kishigami Misao 森本大八郎・岸上操 1885. *Hikkigaku kyōkai bōchō hikihō* 筆記学協会傍聴筆記法 [Gyorsíró egyesület: a gyorsírás technikája]. Tōkyō: Hakubunsha.
- Nakane Masachika 中根正親 1916. *Nakaneshiki nihongosokkihō* 中根式日本語速記法 [A Nakane-rendszerű japán gyorsírás] (reprint 1981). Kyōto: Kyōto sokkigakkō.
- Niwa Takio 丹羽滝男 1889. *Dokugaku jizai nihon sokkihō* 独学自在日本速記法 [Japán gyorsírás önálló tanulásra]. Tōkyō: Sōsōkan.

- Niwa Takio 丹羽滝男 1907. *Sokusei jikken ōyōsokkihō* 速成実験応用速記法 [Az alkalmazott gyorsírás rövid távú elsajátítása]. Tōkyō: Dōbunkan.
- Ōnishi Kaizan 大西快山 1907. *Shūchin dokushū sin'an sokki shōkai* 袖珍独習新案速記術詳解 [Az új gyorsírás zsebkönyve önálló tanulásra részletes magyarázatokkal]. Hiroshima: Miwa Kinzō.
- Ōtsuka Sukehide 大塚祐英 1883. *Enzetsu tōron kaigi sekkyō hikkihō* 演説討論会議説教筆記法 Transcrib of Ootuka [Szónoklatok, viták, értekezletek és prédikációk lejegyzési módja]. Tōkyō: Chitsuzandō.
- Sairaiji Hideo 西来路秀男 1955. *Tanki sokushū sokki nyūmon handobukku* 短期速習速記入門ハンドブック [Bevezetés a gyorsírás gyors elsajátításához]. Tōkyō: Handobukkusha.
- Shinbungakkai sokkikenkyūhan 新聞学会速記研究班 1967. *Nihon daigaku hōgakubusai* 日本大学法学部祭 (pamflet) [A Nihon Daigaku jogi karának fesztiválja]. Nihon daigaku: Shinbungakkai sokkikenkyūhan.
- Sangiin sokkisha yōseijo 参議院速記者養成所 2004. *Sokki kyōhon* 速記教本 [Gyorsírástan-könyv]. Sangiin sokkisha yōseijo.
- Suzuki Hikosaburō 鈴木彦三郎 1889. *Sokkigaku dokushū* 速記学独修 [Gyorsírás önálló tanulásra]. Nagoya: Taiseidō.
- Suzuki Masao 鈴木正男 1895. *Dokushū jizai jitsuyō sokkigaku* 独習自在実用速記学 [Gyakorlati gyorsírás önálló tanulásra]. Nagoya: Wakayama taiseidō.
- Teikoku sokki gakkai 帝国速記学会 1902. *Ikkagetsu sotsugyō teikoku sokkijutsu dokugaku kyōkasho* 一ヶ月卒業帝国速記術独学教科書 [Egy hónap alatt elvégezhető birodalmi gyorsírás önálló tanulásra]. Tōkyō: Teikoku sokki gakkai.
- Wakabayashi Kanzō 若林珪蔵 1886. *Sokkihō yōketsu* 速記法要訣 [Kulcs a gyorsíráshoz]. Tōkyō: Sokkihō kenkyūkai.
- Wakabayashi Kanzō 若林珪蔵 1902. *Sokkijutsu* 速記術 [A gyorsírás technikája] (2. kiadás). Tōkyō: Hakubunkan.
- Wakiyama Yoshiyasu 脇山義保 1885. *Hikkō shimpō* 筆耕新法 [A másolás új módszere]. Tōkyō: Yūkōsha.
- Watanabe Kiseji 渡辺喜勢治 1901. *Shinsen jitsuyō sokkigaku kōgiroku* 新撰実用速記学講義録 [Az új gyakorlati gyorsírás kurzusa] (2. kötet). Tōkyō: Tōkyō sokkihō kenkyūgakkai.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Albeker András Zsigmond 2021. "Fukusū no gokei wo arawasu ryakuji ni tsuite – meijiki no sokkinyūmonsho no baai 複数の語形を表す《略字》について—明治期の速記入門書の場合— [A több szóalakot jelölő rövidítések a Meiji kori gyorsírás tankönyvekben]" 2020 *nendo kenkyūhōkokusho. Kako no sokki gempon wo kadokuka suru tame no nihongo sokkishi no kenkyū* 2020 年度研究成果報告書 過去の速記原本を可読化するための日本語速記史の研究 [2020 évi kutatási beszámoló. Japán gyorsírástörténet-kutatás a gyorsírástól kezdve a kézírásig]. Ōsaka: Ōsaka Daigaku, 24–35.
- General Theodore v. Galanthay Glock 1937. „Uebertragung des Systems Gabelsberger's auf die Chinesische Sprache." *International Shorthand Congress*. London: The International Shorthand Congress, 37–42.
- Graham, Andrew J. 1858. *The Hand-Book of Standard or American Phonography in Five Parts*. New York: Andrew J. Graham.

- Kaneko Tsuguo 兼子次生 1984. *Chūgoku no sokki. Hyakka seihō no rekishi* 中国の速記—百花斉放の歴史 [A kínai gyorsírás – a virágozzék száz virág történelme]. *Ajia keizai junpō* アジア経済旬報 1311: 1–10.
- Kasama eiinsōkan kankōkai 笠間影印叢刊行会 2003. *Jiten kana* 字典かな [Kana írásjegyszótár]. Tōkyō: Kasama shoin.
- Kin Bunkyo 金文京 2010. *Kanbun to higashi ajia – kundoku no bunkaken* 漢文と東アジア—訓読の文化圏 [A klasszikus kínai nyelv és Kelet-Ázsia. A kun olvasat kultúrköre]. Tōkyō: Iwanami shoten.
- Kiss Sándorné Székely Ilona 1998. *Japán nyelvtani összefoglaló*. Budapest: Tárogató Kiadó.
- Miyata Masao szerk. 宮田雅夫 1983. *Nihon sokki hyakunen kinenshi* 日本速記百年記念誌 [Emlékkötet a japán gyorsírás századik évfordulójára]. Tōkyō: Nihon sokki hyakunen kinenkai.
- Moriyama Takurō 森山卓郎—Shibuya Katsumi 渋谷勝己 2020. *Meikai nihongogaku jiten* 明解日本語学辞典 *The Sanseido Dictionary of Japanese Linguistics*. Tōkyō: Sanseidō.
- Nakane Toshio 中根敏雄 et al. 2003. *Sokki hitosuji. Nakane Masao jijoden* 速記一筋—中根正雄自叙伝 [A gyorsírásnak élve. Nakane Masao önéletrajza]. Kyōto: Sokki hitosuji kankōkai.
- Shimizu Yasuyuki 清水康行 2004. *Sokki to genbun itchi* 速記と言文一致 [A gyorsírás és a genbun itchi] in. Hida Yoshifumi 飛田良文 szerk. *Genbun itchi undō* 言文一致運動 [A genbun itchi mozgalom]. Tōkyō: Meiji shoin.
- Takebe Yoshiaki 武部良明 1942. *Nihon sokki hōshiki hattatsushi* 日本速記方式発達史 [A japán gyorsírás fejlődéstörténete]. Tōkyō: Nihon shobō.
- Takebe Yoshiaki 武部良明 1951–52. *Kokugo sokkishi taiyō jō ge* 国語速記史大要 上下 [A japán gyorsírás rövid története I–II.]. Tōkyō: Nihon sokki kyōkai.
- Takebe Yoshiaki 武部良明 1955–56. *Kokugo sokki gaisetsu jō ge* 国語速記概説 上下 [A japán gyorsírás áttekintése I–II.]. Tōkyō: Shūyūkai.
- Zhou Youguang 周有光 1961. *Hanzi gaige gailun* 汉字改革概论 [A kínai írásreform áttekintése]. Beijing: Wenzi gaige chubanshe.
- Yamamoto Masahide 山本正秀 1965. *Kindaibuntai hassei no shiteikikenkyū* 近代文体発生の史的研究 [A modern írott nyelvi stílus kialakulásának történeti kutatása]. Tōkyō: Iwanami shoten.
- Yanaike Makoto 屋名池誠 2003. *Yokogaki tōjō* 横書き登場 [A vízszintes írásirány megjelenése]. Tōkyō: Iwanami shoten.

